

Обставини справи

Справа стосувалася смерті сина заявників внаслідок смертельного вогнепального поранення, отриманого під час сутички між кількома чоловіками та поліцейським.

Поліцейський В., який перебував на чергуванні в Амстердамі, вирішив затримати двох чоловіків за перебування в стані сп'яніння в громадському місці. Коли до місця події підійшли інші особи, серед яких був син заявників, ситуація загострилася. Між поліцейським і членами групи виникла сутичка. Поліцейського затиснули в поліцейському фургоні; він опинився в оточенні, частково лежачи, з обмеженою можливістю пересування. Він вважав, що його життя опинилося під загрозою.

Під час цієї сутички поліцейський застосував вогнепальну зброю, зробивши чотири постріли. Один із них смертельно поранив сина заявників, який, за висновками розслідування, не проявляв агресії, а намагався владнати ситуацію. Було також поранено ще двох чоловіків.

Національні органи влади провели два паралельні розслідування: перше стосувалося дій поліцейського, друге – дій учасників групи. За результатами, кількох осіб було засуджено за застосування насильства, а щодо поліцейського було ухвалено рішення про відмову в порушенні провадження.

Заявники скаржилися на підставі статті 2 Конвенції, що застосування поліцейським вогнепальної зброї не було абсолютно необхідним і що влада не провела незалежного та ефективного розслідування інциденту.

Оцінка Суду

Щодо матеріального аспекту статті 2 Конвенції

ЄСПЛ посилався на рішення у справах *McCann and Others v. the United Kingdom* (від 27 вересня 1995 року, § 200, серія А № 324), *Giuliani and Gaggio v. Italy* [ВП], № 23458/02, §§ 174–182, ECHR 2011 (витяги), *Makaratzis v. Greece* [ВП], № 50385/99, §§ 56–60, ECHR 2004-XI; та *Armani Da Silva v. the United Kingdom* [ВП], № 5878/08, §§ 244–248, ECHR 2016), у яких викладено загальні принципи, що впливають із практики ЄСПЛ стосовно матеріального аспекту статті 2 Конвенції і застосування сили зі смертельними наслідками агентами Держави.

ЄСПЛ повторно зазначив, що текст статті 2 Конвенції, прочитаний в цілому, демонструє, що пункт 2 не визначає в першу чергу випадки, коли дозволено навмисно вбивати особу, а описує ситуації, в яких дозволено «застосовувати силу», що може призвести, як ненавмисний результат, до позбавлення життя. Однак застосування сили не повинно виходити за межі «абсолютно необхідного» для

досягнення будь-якої з цілей, визначених у підпунктах (a), (b) або (c) пункту 2 статті 2 Конвенції. У цьому контексті використання поняття «абсолютно необхідний» в пункті 2 статті 2 Конвенції вказує на те, що для визначення того, чи є дії Держави «необхідними в демократичному суспільстві» відповідно до другого пункту статей 8–11 Конвенції, необхідно застосовувати більш суворі та переконливі критерії необхідності, ніж ті, що зазвичай застосовуються. Зокрема, сила, що застосовується, повинна бути строго пропорційною досягненню цілей, визначених у підпунктах (a), (b) та (c) пункту 2 статті 2 Конвенції (див. *McCann and Others*, цитоване вище, §§ 148–49). Від правоохоронних органів у демократичному суспільстві очікується певна обережність у застосуванні вогнепальної зброї, навіть у випадках, коли вони мають справу з небезпечними підозрюваними (там само, § 212).

Підхід, що послідовно застосовується ЄСПЛ при визначенні того, чи було застосування сили зі смертельними наслідками представниками Держави виправданим відповідно до цього положення, полягає у встановленні того, чи мала відповідна особа «щире й справжнє переконання» в необхідності застосування сили. Інакше тлумачення покладало б нереалістичний тягар на Державу та її правоохоронні органи при виконанні ними їхніх обов'язків, що могло б загрожувати їхньому життю та життю інших осіб. Розглядаючи питання про те, чи вбачається переконання з поважних причин обґрунтованим на той момент, ЄСПЛ, перебуваючи осторонь від подій, не може підмінити своєю оцінкою ситуації оцінку поліцейського, який був змушений діяти в момент надзвичайної ситуації з метою відвернення загрози для свого життя або життя інших осіб, в існуванні якої він був щиро переконаний; натомість ЄСПЛ має розглядати події з точки зору особи (осіб), яка діяла з метою самооборони на момент цих подій. Так, ЄСПЛ повинен з'ясувати, чи це переконання було суб'єктивно обґрунтованим з урахуванням усіх обставин, що мали місце на той момент. Якщо переконання не було суб'єктивно обґрунтованим (тобто не ґрунтувалося на суб'єктивно вагомих підставах) ЄСПЛ, ймовірно, матиме труднощі із визнанням його таким, що є щирим і справжнім (див. згадане вище рішення у справі *Armani Da Silva v. the United Kingdom*, §§ 244–248, з подальшими посиланнями).

У цій справі ЄСПЛ, враховуючи всі обставини, що відбулися, вважав, що переконання поліцейського, що його життя й фізична недоторканність опинилися в небезпеці через напад, якого він зазнав, було суб'єктивно обґрунтованим. Оскільки інших засобів застосування сили для зупинення нападу не залишалося, поліцейський міг лише вистрілити, щоб захиститися (направивши свою зброю вгору через двері фургона). Той факт, що постріл у цей простір міг спричинити травму (або навіть смерть, як, на жаль, і сталося), сам по собі не означає, що, з огляду на обставини справи, захисні дії були надмірними або непропорційними (див. згадане рішення у справі *Giuliani and Gaggio v. Italy*, § 193).

З огляду на вищевикладене, а також беручи до уваги, що інші питання, порушені заявниками, не мають безпосереднього зв'язку з моментом, коли поліцейський вирішив застосувати вогнепальну зброю, ЄСПЛ погодився, що застосування сили, яке призвело до смерті сина заявників, хоча є надзвичайно прикритим і трагічним, було «виключно необхідним для захисту будь-якої особи від незаконного насильства» у значенні підпункту (а) пункту 2 статті 2 Конвенції.

Відповідно, порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції не було.

Щодо процесуального аспекту статті 2 Конвенції

Для короткого викладу загальних принципів, які стосуються процесуальних вимог у справах, пов'язаних із застосуванням сили зі смертельними наслідками представниками Держави, ЄСПЛ посилався на рішення у справах *Mustafa Tunç and Fecire Tunç v. Turkey* [ВП], № 24014/05, §§ 169–182, від 14 квітня 2015 року; *Armani Da Silva v. the United Kingdom* [ВП], № 5878/08, §§ 229–239, від 30 березня 2016 року; та *Hanan v. Germany* [ВП], № 4871/16, §§ 198–210, від 16 лютого 2021 року.

Обов'язок Держави захищати право на життя за статтею 2 Конвенції у поєднанні з її загальним обов'язком за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в [цій] Конвенції», передбачає, що у випадках, коли особи були вбиті внаслідок застосування сили, має бути проведено певне офіційне розслідування. Конкретні вимоги стосовно обов'язку щодо проведення розслідування містяться у згаданому рішенні у справі *Mustafa Tunç and Fecire Tunç v. Turkey*, §§ 169–182. Загалом дотримання процесуальних вимог, встановлених статтею 2 Конвенції, оцінюється за кількома основними критеріями: адекватність слідчих заходів, оперативність проведення розслідування, участь родичів загиблого та незалежність розслідування. Ці елементи взаємопов'язані, і жоден з них, взятий окремо, не є самоціллю. Навпаки, вони становлять критерії, які в сукупності дають змогу оцінити ступінь ефективності розслідування. Саме з огляду на цю мету ефективного розслідування слід оцінювати будь-які питання, включаючи питання незалежності (там само, § 225).

Розслідування має бути ефективним у тому розумінні, що воно здатне забезпечити встановлення того, чи було застосування сили виправданим за обставин справи. Це не зобов'язання щодо результату, а зобов'язання щодо засобів: органи влади повинні вжити всіх розумних заходів, які є в їхньому розпорядженні, для забезпечення доказів, що стосуються інциденту, про який йдеться (див. рішення у справах *Jaloud v. the Netherlands* [ВП], № 47708/08, § 186, ECHR 2014, і *Nachova and Others v. Bulgaria* [ВП], №№ 43577/98 та 43579/98, §§ 115–117, ECHR 2005-VII).

Щодо адекватності розслідування ЄСПЛ повторно зазначив, що його завданням, з урахуванням провадження в цілому, є перевірка того, чи та в якій мірі національні органи влади піддали справу ретельному розгляду, як того вимагає стаття 2 Конвенції.

ЄСПЛ зазначив насамперед, що з точки зору матеріального аспекту статті 2 Конвенції (див. пункти 91–96 цього рішення) він дійшов висновку, що застосування офіцером В. смертельної сили було «абсолютно необхідним для захисту будь-якої особи від незаконного насильства» і що в даній справі в цьому відношенні порушення не було. Дійшовши такого висновку, ЄСПЛ, на підставі інформації, наданої в результаті внутрішнього розслідування, мав у своєму розпорядженні достатньо доказів, щоб переконатися, що офіцер В. діяв, суб'єктивно вважаючи, що його життю загрожувала небезпека, і що його захисні дії, з огляду на конкретні обставини, не можуть бути визнані надмірними або непропорційними (див. пункт 94 цього рішення). Таким чином, розслідування було достатньо ефективним, щоб встановити, чи було застосування смертельної сили виправданим у даній справі (порівняйте зі згаданим рішенням у справі *Giuliani and Gaggio v. Italy*, §§ 307–09). Власне органи влади вжили достатньо заходів для збору та збереження доказів, що стосуються інциденту.

Стосовно необхідного ступеня незалежності розслідування ЄСПЛ насамперед зазначив, що незалежність Національного управління кримінальних розслідувань (*rijksrecherche* – «НУКР») не заперечувалася, і ЄСПЛ не вбачив підстав для іншого висновку. Щодо скарги про те, що розслідування смерті сина заявників не було незалежним через зв'язок поліцейського з прокурором L., ЄСПЛ зазначає наступне.

У цій справі прокурор L., який здійснював розслідування щодо ймовірно неправомірних дій поліцейського В., працював у поліції Амстердам-Амстелланда з 1986 по 1998 рік. Отже, протягом цього періоду він був колегою поліцейського В. Однак у ході національного провадження було встановлено, що протягом цього періоду L. працював переважно в центральному відділі кримінального розслідування, сам ніколи не був кінологом, ніколи не мав особливого контакту з кінологами й до подій цієї справи не був знайомий з поліцейським ні особисто, ні по службі (див. пункт 38 рішення). Жодне з цих тверджень не було оскаржене заявниками – ні в ході національного провадження, ні в ЄСПЛ.

ЄСПЛ також вважав важливим, що скарга заявників на рішення L. про відмову в порушенні кримінальної справи проти офіцера Б. була розглянута неупередженими та незалежними суддями Апеляційного суду (див. пункти 54–59 цього рішення); це слід вважати вагомою гарантією ефективної процедури, спрямованої на встановлення фактів та визначення кримінальної відповідальності. З огляду на вищевикладене ЄСПЛ вважав, що розслідування не було позбавлене необхідного ступеня незалежності.

Зрештою, розслідування було ефективним, оскільки воно було незалежним від особи, яка брала участь у справі, дозволило з'ясувати факти та обставини смерті сина заявників на основі об'єктивних доказів і встановити, чи було застосування сили офіцером В. виправданим. У цьому контексті ЄСПЛ також взяв до уваги той факт, що Апеляційний суд базував свої висновки майже виключно на власному перегляді записів відеокамер спостереження за інцидентом та на протоколах

реконструкції подій на місці, і використовував лише інформацію, отриману з показань (включно з показаннями офіцера В.), яка була підтверджена записами або в достатній мірі даними з інших джерел (див. пункт 93 цього рішення).

З огляду на вищевикладене та враховуючи конкретні обставини справи ЄСПЛ дійшов висновку, що розслідування смерті сина заявників відповідало вимогам щодо ефективного розслідування, встановленим у статті 2 Конвенції (порівняйте з рішеннями у справах *Semache v. France*, № 36083/16, § 118, від 21 червня 2018 року, і *Gribben v. the United Kingdom* (ухв.), № 28864/18, §147, від 17 лютого 2022 року).

Отже, порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції не було.

Висновок

Відсутність порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції (право на життя).

Відсутність порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 20 травня 2025 року й набуло статусу остаточного 20 серпня 2025 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.